

## Inflationen och den ekonomiska politiken

Samtidigt som inflationstakten stigit kraftigt under 1970-talet i jämförelse med 1960-talet, har också variabiliteten i inflationstakten ökat kraftigt såväl internationellt som i Sverige. Poängen i Solow's artikel är att 1970-talets svängningar i inflationstakt inte kan förklaras av någon *enskild* inhemsk faktor. Det är lätt att hålla med om detta. Detta får emellertid inte tolkas som att de förändringar i inflationstakt vi haft under 1970-talet är oförklarliga. Den svenska inflationsutvecklingen under 1970-talet torde i vissa huvuddrag kunna förklaras som ett samspel av några få faktorer. Vi skall belysa detta genom att något närmare granska 1970-talets inflationsutveckling.

### Den internationella inflationen

Ser vi till inflationsutvecklingen i industriländerna under efterkrigstiden kan år 1973 betraktas som en vattendelare. Före detta år hade vi en relativt lugn, om än något ökande, inflation. Från 1973 har inflationen i industriländerna ökat kraftigt. Vi vill peka på två viktiga förklaringar till detta lyft i inflationstakt.

1. De kraftiga prisökningarna på olja och övriga råvaror efter 1973. Detta omslag belyses av *figur 1*.

2. En nedgång i produktivitetstillväxten, som vid given nominell löneökning pressar upp "den underliggande inflationstakten", dvs kostnaden per producerad enhet. Detta belyses av *tabell 1*.

Som framgår av tabellen, var konsumentprisernas ökningstakt inom OECD-länderna under perioden 1962–1972 i genomsnitt ca 5 procent årligen. Bakom denna utveckling låg en lönekostnadsutveckling på drygt 9 procent per år samt

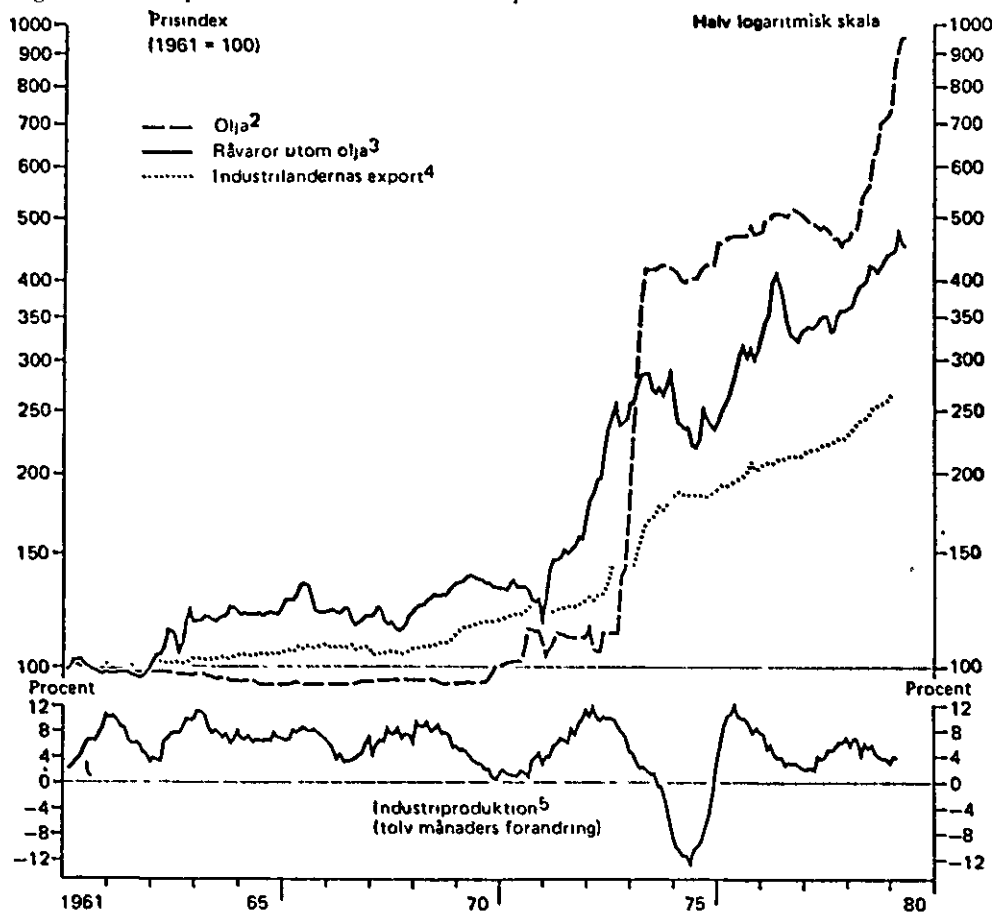
en produktivitetstillväxt på ca 4 procent per år. Till följd av den osedvanligt snabba och samtidiga konjunkturuppgången inom OECD-länderna 1972–1973 samt de kraftiga relativprisförändringarna i samband med olje- och råvaruprishöjningarna, utlöstes höga pris- och lönekostnadsökningar under 1973–1977. Det försämrade bytesförhållandet samt den sänkta produktivitetstillväxten minskade utrymmet för reallöneökningar. Löntagarna försökte emellertid kompensera sig för att bibehålla standardtillväxten. Prisstegringstakten kom därmed att lyftas upp till en dubbelt så hög nivå. Lönekostnadsutvecklingen återgick under 1978–1980 ungefär till den genomsnittliga nivå som rådde under åren 1962–1972. En väsentlig förändring blev dock att produktivitetstillväxten halverades under perioden 1973–1980, vilket vid rådande lönekostnadsökning gav upphov till en högre prisstegringstakt än tidigare. Lönebildningen synes sålunda ha återgått till det tidigare mönstret, medan produktivitetstillväxten trendmässigt försämrats.

Det finns givetvis andra faktorer än dessa två som varit av betydelse för 1970-talets inflationsutveckling. Man kan också invända att det återstår att förklara varför olje- och råvarupriserna stigit, varför produktiviteten sjunkit och varför den nominella löneutvecklingen inte anpassat sig till den låga produktivitetstillväxten. Vi tillåter oss avstå från att besvara dessa frågor här.

Det måste också understrykas att bakom ett genomsnittstal för den internationella inflationen ligger en stor spridning mellan länderna. Spannvidden har sålunda varit mycket stor mellan å ena sidan låginflationsländer som Förbundsrepubliken Tyskland och Schweiz och å andra sidan höginflationsländer som Storbritannien och Italien. I det korta perspektivet kan väsentliga skillnader i inflationsstakt mellan länderna gå tillsammans med

JAN HERIN är departementsråd och  
ULF JAKOBSSON är planeringschef i  
ekonomidepartementet.

Figur 1. Industriproduktion och internationella priser.<sup>1</sup>



<sup>1</sup> Priserna är uttryckta i SDR för 1971–1980 och i US dollar 1961–1970

<sup>2</sup> Prisindex för olja och oljeprodukter enligt HWWA i Hamburg.

<sup>3</sup> "Economists" index.

<sup>4</sup> Enhetsvärdeindex för industriländernas export enligt IMF.

<sup>5</sup> Industriproduktion i G 10-länderna och Schweiz.

Källa: SOU 1980:52

fasta växelkurser. Den senaste tidens utveckling inom EMS-länderna är ett exempel på detta. I ett längre perspektiv kommer en anpassning till stånd mellan växelkurser och relativ inflationstakt. Inflationstakten i ett enskilt land är alltså inte nödvändigtvis internationellt bestämd vare sig på kort eller lång sikt.

### Den svenska inflationen

Den internationella inflationsutvecklingen under 1970-talet präglas av två kraftiga inflationstoppar: den första 1974/

1975 och den andra 1979/1980. Båda inträffade i slutet av en internationell konjunkturuppgång och i båda fallen drevs inflationen i industriländerna på av en kraftig ökning av priserna på olja och på övriga råvaror. Man kan säga att vi under 1970-talet har fått en olje- och råvarupriscykel som nära hänger ihop med konjunkturutvecklingen i industriländerna. Priserna stiger mycket kraftigt i slutet av en konjunkturuppgång, varefter prisökningen dämpas i den efterföljande konjunkturedgången. I detta skede kan

Tabell 1. Löne-, pris- och produktivitetstutvecklingen i OECD-landerna. Genomsnittliga procentuella förändringar.

	1962– 72	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Konsumentpris- utvecklingen	4.6	8.5	13.2	12.8	10.0	10.3	7.8	8.0	10.9
Lönekostnads- utvecklingen	9.4	14.2	16.2	16.0	13.4	11.4	9.7	9.4	10.3
Reallöne- utveckling	4.5	5.2	2.6	2.9	2.5	1.1	1.8	1.3	-0.5
Produktivi- tetsutvecklingen	4.2	4.2	1.4	0.3	3.7	1.8	2.3	3.7	2.1

Källa: OECD-material.

priserna på råvaror och olja falla.

Dessa pristoppar har slagit igenom i inflationsutvecklingen i alla industriländer. Svängningarna har emellertid, som vi redan påpekat, skett på nivåer som skiljt sig kraftigt mellan länderna. Sett över hela 1970-talet har den svenska inflationstakten legat kring genomsnittet för industriländerna. Detta framgår av figur 2. Den visar också, att den svenska inflationstakten i hög grad påverkats av de två internationella inflationstopparna. I diagrammet framträder emellertid viktiga skillnader som understryker att det är en stor överdrift att påstå att den svenska inflationen är "internationellt bestämd".

### Sveriges ekonomiska politik

Under 1970-talets första år fördes i Sverige en restriktiv ekonomisk politik. Sverige kom därmed att ställa sig vid sidan av den internationella överhettningen i samband med konjunkturuppgången 1972–1973. Den svenska inflationen kom också dessa år att ligga bland de lagsta i OECD-området. Åren 1972 och 1973 låg sålunda den svenska inflationen något under den västtyska. I detta skede hade det utan tvekan varit möjligt för Sverige att bibehålla den låga inflationstakten genom en aktiv apprecieringspolitik. Denna möjlighet togs emellertid inte.

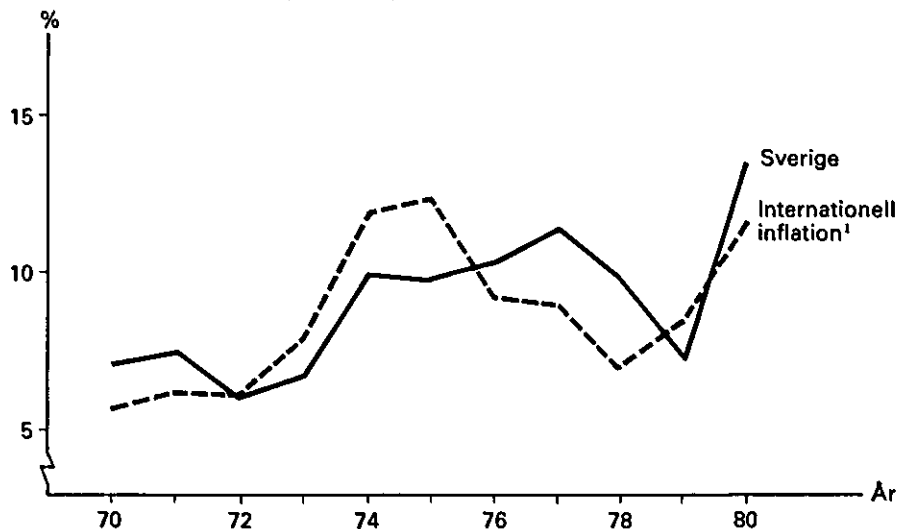
År 1974 lades emellertid politiken om i expansiv riktning. Samtidigt skärptes växelkurspolitiken genom att den svenska kronan knöts till den sk ormen och därmed i praktiken följde D-marken, vil-

ket innebar en appreciering gentemot de flesta övriga valutor. Denna apprecieringspolitik kunde emellertid inte hindra en fortsatt hög inflation i Sverige. Den expansiva ekonomiska politiken och de höga löneavtalen drev på den svenska inflationen. Sveriges problem var inte längre att utestänga en hög internationell inflation. Problemet hade i stället blivit att Sveriges inhemska inflationstryck kom att bli högre än omvärldens. Detta skapade problem för vår internationella konkurrenskraft. Dessa problem skärptes i mycket hög grad av apprecieringspolitiken.

År 1976 steg den svenska inflationstakten samtidigt som den sjönk i omvärlden. Denna utveckling fortsatte 1977. Detta år devalverades kronan och Sverige lämnade ormen. Devalveringen kombinerades också med en restriktiv ekonomisk politik. Trots devalveringen sjönk inflationen under loppet av 1978 och under de första kvartalen 1979. Denna dämpning kan ses som ett resultat av fyra samverkande faktorer.

- ett lågt löneavtal 1978
- en fortsatt dämpning av den internationella inflationen
- restriktiv inhemska efterfrågeutveckling
- i det uppsving som påbörjades andra halvåret 1978 frigiordes en del av den "produktivitetsreserv" som uppstått under tidigare års nedgång i kapacitetsutnyttjandet. Detta gav en mycket låg tillväxt i kostnaden per producerad enhet.

Figur 2. Inflationen. Årlig förändring i KPI.



<sup>1</sup> Sammanvägd inflation i de åtta mest betydande länderna i valutakorgen (svarande för 85 % av valutaindex).

Källa: Internationell Finansiell Statistics (Index of consumer prices).

Under 1979 påbörjades en ny internationell prisuppgång. Samtidigt lades politiken i Sverige åter om i expansiv riktning. I slutfasen av konjunkturuppgången sjönk också produktivitetsutvecklingen påtagligt. Detta bidrog ytterligare till att den svenska inflationen åter sköt fart under slutet av 1979.

För att dämpa den inhemska efterfrågeutvecklingen under 1980 höjdes momsen och vissa övriga indirekta skatter. Dessa skattehöjningar bidrog ytterligare till prisökningarna. Sammantaget steg den svenska inflationstakten på helårsbasis från 7,5 procent 1979 till 13,7 procent 1980.

Växelkursen låg under hela perioden efter 1977 fast gentemot valutakorgen. Det kunde från inflationssynpunkt teta sig naturligt att 1979 slå in på en apprecieringspolitik för att söka utestanga den internationella inflationsutvecklingen. Balansbristerna i den svenska ekonomin var emellertid så stora att en apprecieringspolitik knappast kunde göras trovärdig. Den svenska industrins relativa kostnadsläge var fortfarande för högt och en uppskrivning av kronan riskerade att omintetgöra den pågående återhämtningen i konkurrenskraft.

Man kan också konstatera att den expansiva inriktningen av finanspolitiken inte var förenlig med en uppskrivning av kronan. Vårt problem kom återigen snarast att bli att det svenska inflationstrycket var högre än det internationella. Ett försök att med oförändrad inriktning av finanspolitiken bedriva apprecieringspolitik hade därför lätt kunnat ge likartade effekter som apprecieringspolitiken 1975 och 1976.

### Budgetunderskott, penningmängd och inflation

Vi har i det föregående inte berört budgetunderskott och penningmängd och deras eventuella samband med inflationsutvecklingen. Det förefaller svårt att påvisa något samband mellan budgetunderskott och inflationsutveckling under 1970-talet. Däremot föreligger utan tvivel i varje fall ett mekaniskt samband mellan penningmängdens ökningstakt och inflationsutvecklingen. Man kan sålunda konstatera att en given uppgång i penningmängdens ökningstakt två år senare följts av en motsvarande uppgång i inflationstakten. Man bör emellertid akta sig för att av detta dra långtgående slut-

satser beträffande orsak och verkan. I varje fall finns delvis gemensamma faktorer i bakgrunden.

Till en del är såväl penningmängdsökningen som inflationsutvecklingen en del av en svensk stabiliseringspolitisk cykel där också variationerna i valutautflödet spelar en väsentlig roll. Ett typiskt exempel är 1977, där en hög inflation och ett stort bytesbalansunderskott tvingar fram en restriktiv ekonomisk politik. Samtidigt åstadkom valutautflödet en dränering av likviditeten i den svenska ekonomin. Inflationstakten drevs ner och bytesbalansunderskottet förbättrades. När valutautflödet minskade 1978 ökade åter det inhemska upplåningsbehovet och därmed också penningmängden. Nedgången i inflationstakt och bytesbalansunderskott detta år ledde återigen till en expansiv politik, vilket tenderade att åter driva upp bytesbalansunderskottet och inflationstakt. Studerar man hela 1970-talets utveckling finner man ett liknande stabiliseringspolitiskt mönster som det som här antyts. Man kan då också konstatera att de observerade 2-åriga tidsförskjutningarna mellan penningmängdsökning och inflationsökning också relativt väl flyter in i detta mönster.

Denna utveckling sker nu vid en stark fortgående ökning av budgetunderskottet och därmed av det totala upplåningsbehovet. Tillsammans med svängningarna i valutautflödet kan då kraven på ökad inhemsk upplåning bli mycket stora. Utvecklingen 1981 kan bli ett exempel på detta. Vi kan nu prognosticera en uppgång i budgetunderskott för 1981 med ca 15 miljarder kr. Samtidigt förefaller det nu rimligt att den låga inhemska efterfrågan och den strama kreditpolitiken kan komma att leda till en minskning i valutautflödet mellan 1980 och 1981 på ca 10 miljarder. Slutresultatet blir i så fall en ökning av det inhemska upplåningsbehovet med 25 miljarder kr. Det säger sig självt att detta kommer att bli mycket svårhanterligt och kommer att ställa utomordentligt stora krav på kreditpolitiken. Potentiellt finns här en fara för mycket kraftiga likviditetsökningar i den

svenska ekonomin. Så kraftiga att det är svårt att se hur de skall kunna undgå att ge ett självständigt bidrag till den svenska inflationsutvecklingen.

Att det för 1970-talet är svårt att belägga ett samband mellan budgetunderskott och penningmängd å ena sidan och inflationstakt å andra sidan, får emellertid inte föranleda oss att tro att den nuvarande underskottsutvecklingen är ofarlig från inflationsssynpunkt.

### Några slutsatser

Det är svårt att vaska fram ett helt entydigt mönster ur den ovanstående krönikan över den svenska inflationsutvecklingen. Följande slutsatser kan emellertid enligt vår mening formuleras:

(1) Den internationella inflationsutvecklingen har spelat stor roll för den svenska utvecklingen. Det finns emellertid betydande avvikelser och det är, som ett generellt uttalande, fel att påstå att den svenska inflationen är internationellt bestämd.

(2) En aktiv apprecieringspolitik är ett nödvändigt komplement till en inhemsk anti-inflationspolitik. Detta exemplifieras av utvecklingen 1973 och 1974. En apprecieringspolitik kan å andra sidan inte ensam nedbringa inflationstakten. Kombinationen av apprecieringspolitik och expansiv efterfrågepolitik 1975 och 1976 bidrog till att skapa svåra obalanser i den svenska ekonomin, samtidigt som inflationstakten förblev hög. En uppskrivning av kronan 1979 skulle fått likartade följder.

(3) Den svenska inflationen har under två perioder legat under den internationella inflationstakten. Båda dessa perioder föregicks av en restriktiv ekonomisk politik. Perioden av expansiv ekonomisk politik har å andra sidan följts av en uppgång i den svenska "relativa inflationen".

(4) Den offentliga utgiftsutvecklingen förefaller ha påverkat 1970-talets inflation framst genom de skatthöjningar som drivits fram. Risken är emellertid betydande att budgetunderskotten kommer att verka inflationsdrivande under första hälften av 80-talet.